

УДК 342.531.17

DOI: <https://doi.org/10.33098/3083-726X.2026.1.33.147-153>

ВИБОРЧІ ЦЕНЗИ ЯК НЕВІД'ЄМНІ СКЛАДОВІ КОМПОНЕНТИ ВИБОРЧОГО ПРАВА

Магновський Ігор*

*професор кафедри міжнародного, конституційного та адміністративного права, доктор юридичних наук, професор, Івано-Франківський інститут «Одеська юридична академія» (м. Івано-Франківськ, Україна) ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7336-6212>

Статтю присвячено дослідженню окремих аспектів виборчих цензів як невід'ємних складових компонентів виборчого права. Наголошено на висвітленні специфіки виборчих цензів як ключових факторів, що впливають на формування і функціонування демократичних інституцій, визначають політичну структуру суспільства та відіграють ключову роль у забезпеченні легітимності влади. Окреслено актуальність та значимість теми, яка зумовлена тим, що дає змогу стати певним запобіжником проти свавілля та інструментом гарантування компетентності учасників виборчих перегонів, оцінити ефективність функціонування механізму представництва і межі реалізації виборчих прав громадян, виявити наявні проблеми у виборчому процесі та окреслити шляхи їх вирішення. Запропоновано авторське визначення виборчих цензів, під якими розуміються законодавчо закріплені вимоги, котрі складають систему спеціальних обмежень, що визначають межі здійснення громадянами їхніх виборчих прав. Акцентовано увагу, що фактично виборчі цензи виступають нормативним інструментом, який окреслює коло осіб, допущених до голосування чи висування своєї кандидатури. Наведено види виборчих цензів та охарактеризовано їх значення. Звернено увагу автора на тому, що практичне втілення суб'єктивних та об'єктивних елементів виборчого права, котре охоплює дотримання встановлених цензів, здійснюється у межах виборчого процесу. Наголошується, що виборчий процес постає як механізм реалізації політичних прав громадян та визначає алгоритм їхньої участі в управлінні державою, він є тим середовищем, де реалізуються виборчі права і застосовуються відповідні цензи та загалом відображає технологічну сторону участі громадян у владних процесах. Констатовано, що виборчі цензи виступають ефективним інструментом регулювання виборчих відносин, вони структурують параметри, встановлюють конкретні вимоги як до громадян, котрі планують реалізувати своє активне право голосу, так і до претендентів на виборні посади, які використовують своє пасивне виборче право.

Ключові слова: виборчі цензи, Конституція України, виборча система, активне виборче право, пасивне виборче право, виборчий процес.

© Магновський І., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Магновський І. Виборчі цензи як невід'ємні складові компоненти виборчого права. *Art of Justice*. Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2026. Вип. 1 (33). С. 147-153. DOI: <https://doi.org/10.33098/3083-726X.2026.1.33.147-153>

Постановка проблеми

В епоху глобальних викликів, від збройних конфліктів до запровадження цифрових технологій, у сучасних демократичних державах із динамічним розвитком виборчого законодавства виборчі цензи залишаються вкрай важливими, оскільки вони впливають на формування і функціонування демократичних інституцій, визначають політичну структуру суспільства та відіграють ключову роль у забезпеченні легітимності влади. В умовах трансформаційних процесів, зокрема в Україні, де сучасна виборча система перебуває у стані постійних змін і реформ, указані питання набувають вагомого значення, стаючи запобіжником проти популізму та інструментом гарантування компетентності учасників виборчих перегонів. Необхідність наукового осмислення ролі та особливостей застосування виборчих цензів у сучасному демократичному суспільстві дозволяє глибше зрозуміти сутність самої демократії, механізми представництва і межі реалізації виборчих

прав громадян, набуваючи при цьому особливої актуальності як у теоретичному, так і в практичному аспектах щодо вдосконалення виборчого процесу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Вивчення окремих елементів цієї проблеми у своїх працях здійснили такі вчені: М. Афанасьєва, Д. Арабаджиєв, Л. Бориславський, І. Глиняний, Ю. Ключковський, А. Крусян, Т. Латковська, О. Левчук, О. Марцеляк, Н. Мішина, В. Марченко, В. Нестерович, О. Скрипнюк, М. Ставнійчук, О. Сушинський, І. Шкурат, О. Щербанюк і ряд інших, напрацювання яких слугуватимуть для подальших досліджень різносторонньої специфіки впровадження виборчих цензів задля забезпечення процесу формування та організації народного представництва в органах публічної влади.

Мета статті

Із урахуванням реалій сучасності, висвітлення значимості й особливостей виборчих цензів як невід'ємних складових компонентів виборчого права.

Виклад основного матеріалу дослідження

Виборчі цензи, як зазначає І. Глиняний, відображають рівень виборчої дієздатності та являють собою змінну сукупність вимог та умов, що еволюціонують разом із розвитком суспільних відносин у конкретних історичних обставинах. Виходячи із теперішньої ситуації, у якій перебуває Україна, враховуючи складні виклики, пов'язані з війною та утвердженням незалежності, функціонування демократичних інститутів у межах особливого правового режиму, дослідник звертає увагу на об'єктивну потребу в оновленні та трансформації виборчих цензів, де такі зміни будуть впроваджені у виборчій практиці повоєнної держави. Водночас важливо враховувати і глобалізаційні тенденції та орієнтацію на формування сучасного постіндустріального суспільства. Сутність і різновиди виборчих цензів, на переконання вченого, зумовлені тим, що виборче право безпосередньо пов'язане з реалізацією принципу народного суверенітету і виступає базовим політичним правом – правом брати участь у голосуванні (Глиняний, 2023, с. 35).

Ю. Ключковський до категорії виборчих цензів відносить так звані природні, які відповідають принципу загального виборчого права, і дискримінаційні цензи, які не відповідають принципу загального виборчого права (Ключковський, 2018, с. 172).

Заради справедливості треба підкреслити, що виборчі цензи виступають ключовими компонентами виборів, саме тому вони мають ґрунтуватися на фундаментальних засадах виборчого права, виключаючи будь-які критерії, які можуть суперечити демократичним принципам виборчого процесу.

О. Марцеляк та С. Марцеляк наголошують, що виборчі цензи є передбачені Конституцією, виборчим законодавством відповідні вимоги й умови щодо осіб для отримання чи здійснення ними виборчого права, які зумовлені потребами суспільства чи є об'єктивними за природою, зокрема вік, дієздатність, що чітко визначають електорат держави й окреслюють коло претендентів на мандат представницького органу, гарантуючи цим заборону привілеїв чи дискримінаційних перепон для окремих індивідів або груп індивідів (Марцеляк, Марцеляк, 2015, с. 80).

При цьому, як констатують вищеуказані науковці, виборчі цензи бувають різноманітними й дуже рідко збігаються при реалізації виборцями свого активного та пасивного виборчого права. На основі проведеного ними аналізу вітчизняного

законодавства, до виборчих цензів зараховуються такі: 1) ценз громадянства; 2) віковий ценз; 3) ценз дієздатності; 4) ценз осілості; 5) моральний ценз. Утім виборча практика зарубіжних країн передбачає й інші види таких цензів, а саме: а) ценз грамотності (освіти); б) майновий (податковий) ценз; в) професійний ценз; г) статевий ценз; д) національний (расовий) ценз; е) родинний ценз. (Марцеляк, Марцеляк, 2015, с. 80–91).

Своєю чергою, О. Солоненко заявляє, що «...теперішнє поняття «виборчі цензи» зазвичай тлумачать як сукупність обмежувальних вимог, відповідність яким визначає, чи буде громадянину надано право брати участь у здійсненні свого конституційного права голосу на виборах. Виборчі цензи є офіційно визначеними умовами, які легально обмежують можливість реалізації певних політичних прав. Тобто, виборчі цензи – це встановлені в конституції або законах умови, що обмежують коло осіб, які мають право брати участь у виборах. Тому виборчі цензи становлять підставу для допуску чи відмови до участі певним особам у виборах» (Солоненко, 2013, с. 17–18).

М. Бучин під виборчим цензом розуміє сукупність офіційно закріплених законодавством країни умов, що обмежують виборчі права громадян, та сукупність вимог, яким повинен відповідати потенційний виборець для отримання права на участь у виборах (Бучин, 2009, с. 123).

Отже, виборчі цензи – це законодавчо закріплені вимоги, які складають систему спеціальних обмежень, що визначають межі здійснення громадянами їхніх виборчих прав. Фактично вони виступають нормативним інструментом, який окреслює коло осіб, допущених до голосування чи висунування своєї кандидатури. Відповідність цим критеріям, прописаним у Конституції та спеціальних законах, є обов'язковою умовою для отримання статусу суб'єкта виборчого процесу. У правовій системі виборчі цензи функціонують як легальні бар'єри, що обмежують коло виборців або кандидатів на основі певних ознак. Встановлення таких норм у конституційних актах дозволяє державі офіційно регламентувати право на участь у виборах, роблячи допуск до голосування залежним від відповідності особи конкретним законодавчим критеріям.

І. Глиняний відмічає «...відмінність виборчих цензів від обмеження виборчих прав, яка полягає у тому, що цензи є загальними умовами для надання громадянам активного й пасивного виборчих прав, а обмеження є унеможливленням (забороною) обирати й бути обраними, спеціальними умовами, що стримують громадян у здійсненні права бути обраними на певні посади» (Глиняний, 2023, с. 41).

Так, у відповідності до статті 64 Конституції України, у період дії воєнного або надзвичайного стану допускається запровадження окремих обмежень виборчих прав громадян¹. Водночас обов'язково має визначатися тривалість дії таких обмежень. Зокрема, стаття 19 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» передбачає, що в цей період не допускається проведення виборів Президента України, а також виборів до Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим й органів місцевого самоврядування².

За переконанням О. Ромців, «...сучасне виборче право неможливо уявити собі без деяких обмежень, як своєрідного «фільтра» осіб, які мають право бути причетними до виборчого процесу в сучасній демократичній державі» (Ромців, 2022, с. 93).

¹ Конституція України: прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

² Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 250. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

Як бачимо, функціонування виборчої системи в демократичному суспільстві передбачає наявність певних цензів. Такі обмеження виступають специфічним механізмом відбору, що визначає коло осіб, наділених правом участі у волевиявленні. На сьогодні демократичні вибори не існують у вакуумі – вони регулюються системою обмежень, які допускають до участі у виборчих процесах лише тих громадян, котрі відповідають установленим законом критеріям.

Практичне втілення суб'єктивних та об'єктивних елементів виборчого права, що охоплює дотримання встановлених цензів, здійснюється у межах виборчого процесу. Останній постає як механізм реалізації політичних прав громадян та визначає алгоритм їхньої участі в управлінні державою. Виборчий процес є тим середовищем, де реалізуються виборчі права і застосовуються відповідні цензи. Загалом він відображає технологічну сторону участі громадян у владних процесах.

Проблематика встановлення виборчих цензів та їх подальшого скасування (подолання) у політичній практиці, помічає І. Глиняний, часто пов'язується із різними аспектами впровадження квот у виборчому процесі. Такі квоти передбачають під час формування переважно представницьких органів публічної влади закріплення певної кількості мандатів для окремих категорій населення, зокрема етнічних чи гендерних меншин та інших груп (Глиняний, 2020, с. 357).

Конституція України становить національну правову основу застосування виборчих цензів у державі. Так, у статті 70 визначено умови здійснення активного виборчого права, яка не передбачає цензу осілої. Зауважимо, що громадяни України, котрі мешкають за межами держави, можуть голосувати на загальнонаціональних виборах, проте вони позбавлені права голосу на виборах до місцевих органів влади. Частиною 2 статті 76 та частиною 2 статті 103 Основного Закону держави встановлено вимоги (цензи пасивного виборчого права) до осіб, які претендують на обрання для народних депутатів України і Президента України¹. Указані конституційні положення закріплені й у Виборчому кодексі України від 19 грудня 2019 року² та чинних Законах України «Про Державний реєстр виборців» від 22 лютого 2007 року³ і «Про Центральну виборчу комісію» від 30 червня 2004 року⁴.

Ю. Чемсак визначає певну ієрархічність системи законодавчої бази, яка регулює організацію та проведення виборів, указуючи, що правове регулювання виборів, окрім іншого, здійснюється й за допомогою галузевих нормативних актів, дотичних до виборчих процедур: Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кодекс адміністративного судочинства України, Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України. Суттєве значення для підготовки й організації процесу мають акти Центральної виборчої комісії, які приймаються у вигляді постанов, роз'яснень, протокольних рішень, протоколів (Чемсак, 2021, с. 87).

Встановлення виборчих цензів має принципове значення для здійснення громадянами права обирати та бути обраними. У контексті сучасних соціально-економічних та геополітичних трансформацій в Україні, оптимізація цих обмежень стає

¹ Конституція України: прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

² Виборчий кодекс України від 19 грудня 2019 р. № 396-IX. Відомості Верховної Ради України. 2020. № 7, № 8, № 9. Ст. 48. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>

³ Про Державний реєстр виборців : Закон України від 22 лютого 2007 р. № 698-V. Відомості Верховної Ради України. 2007. № 20. Ст. 282. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-16#Text>

⁴ Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 30 червня 2004 р. № 1932-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 36. Ст. 448. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-15#Text>

невід'ємною частиною оновлення виборчої системи. Таке реформування спрямоване на розвиток виборчого права як в об'єктивному, так і в суб'єктивному вимірах. При цьому ключовим орієнтиром має слугувати інтегративний підхід, який дозволяє комплексно поєднати ціннісні ідеї, фактичну ситуацію в країні та правові оцінки для покращення механізмів виборчого права. Реформування виборчого процесу в Україні на сучасному етапі неможливе без перегляду системи цензів, що безпосередньо впливають на реалізацію виборчих прав громадян.

Висновки

Вагому роль у здійсненні пасивного виборчого права відіграють виборчі цензи, адже саме вони встановлюють чіткі законодавчі параметри та вимоги, що визначають правомірність висунення особи на виборні посади в межах правового поля України. Виборчі цензи виступають обов'язковим інструментом реалізації права бути обраним. Вони окреслюють сукупність критеріїв та умов, на підставі яких підтверджується відповідність громадянина вимогам закону для зайняття представницьких посад. Сукупність цих умов спрямована на забезпечення легітимності представницьких органів та ефективності їх функціонування.

Виборчі цензи виступають ефективним інструментом регулювання виборчих відносин. Вони структурують параметри, встановлюють конкретні вимоги як до громадян, що планують реалізувати своє активне право голосу, так і до претендентів на виборні посади, які використовують своє пасивне виборче право. Система цензів є важливим складником виборів, що окреслює рамки участі у процесі, з одного боку, вона визначає умови допуску виборців до голосування, а з іншого – встановлює критерії відповідності для кандидатів, які змагаються за політичні посади. Завдяки виборчим цензам держава впорядковує процес волевиявлення.

Перспективи подальших наукових розвідок

Насамперед перспективним є поглиблене дослідження трансформації виборчих цензів у сучасних демократіях. Класичні цензи поступово переглядаються під впливом глобалізації, міграційних процесів і розвитку прав людини. У цілому подальші наукові розвідки щодо виборчих цензів як невід'ємного складового компонента виборчого процесу виглядають доволі широкими й міждисциплінарними, вони зосереджуються не лише на юридичному аналізі, а й на політичних, соціологічних і технологічних аспектах.

Список використаних джерел

1. Глиняний І. В. Виборчі цензи: конституційно-правове дослідження : дис. ... наук. ступ. док. філософії : 081 «Право». *Нац. ун-т «Одеська юридична академія»*. Одеса, 2023. 211 с.
2. Ключковський Ю. Б. Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні : монографія. Київ : Ваіте, 2018. 908 с.
3. Марцеляк О. В. Марцеляк С. М. Правова природа й види цензів у виборчому праві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2015. Вип. 33 (1). С. 79–93.
4. Солоненко О. М. Виборчі цензи: умови реалізації виборчого права. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3092ff24-b0b7-4cb5-a957-1bdbd0b160a7/content>
5. Бучин М. А. Виборчі цензи та принципи загального виборчого права. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна «Питання політології»*. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2009. № 839. С. 122–127.
6. Глиняний І. В. Процедурні та нетрадиційні цензи у системі класифікації виборчих цензів у світі та Україні. *Правове життя сучасної України : у 3 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.) / відп. ред. М. Р. Аракелян*. Одеса : Гельветика, 2020. Т. 1. С. 354–357.

7. Ромців О. І. Виборчі цензи як необхідні «обмеження» виборчого права. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 93–96. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-4/19>
8. Чемсак Ю. В. Виборче законодавство України: особливості розвитку та сучасний стан. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 86–89. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-12/18>

References

1. Hlynianyi, I. V. (2023). Vyborchi tsenzy: konstytutsiino-pravove doslidzhennia : PhD diss. ... nauk. stup. dok. filosofii : 081 «Pravo» [Electoral qualifications: constitutional and legal research: dissertation ... scientific degree of doctor of philosophy: 081 «Law»]. Nats. un-t «Odeska yurydychna akademiia». Odesa. 211 s. [in Ukrainian].
2. Kliuchkovskiy, Yu. B. (2018). Pryntsypy vyborchoho prava: doktrynalne rozuminnia, stan ta perspektyvy zakonodavchoi realizatsii v Ukraini [Principles of electoral law: doctrinal understanding, status and prospects of legislative implementation in Ukraine] : monohrafiia. Kyiv: Vaite. 908 s [in Ukrainian].
3. Martseliak, O. V. Martseliak S. M. (2015). Pravova pryroda y vydy tsenziv u vyborchomu pravi [Legal nature and types of qualifications in electoral law]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia : Pravo*. 33 (1). S. 79–93 [in Ukrainian].
4. Solonenko, O. M. Vyborchi tsenzy: umovy realizatsii vyborchoho prava [Electoral qualifications: conditions for exercising the right to vote]. Retrieved from: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3092ff24-bob7-4cb5-a957-1bdbd0b160a7/content> [in Ukrainian].
5. Buchyn, M. A. (2009). Vyborchi tsenzy ta pryntsypy zahalnoho vyborchoho prava [Electoral qualifications and principles of universal suffrage]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. V. N. Karazina «Pytannia politolohii»*. Kharkiv : KhNU im. V. N. Karazina. 839. S. 122– 127 [in Ukrainian].
6. Hlynianyi, I. V. (2020). Protsedurni ta netradytsiini tsenzy u systemi klasyfikatsii vyborchykh tsenziv u sviti ta Ukraini [Procedural and non-traditional qualifications in the classification system of electoral qualifications in the world and Ukraine]. *Pravove zhyttia suchasnoi Ukrainy : u 3 t. : materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf., (m. Odesa, 15 trav. 2020 r.) / vidp. red. M. R. Arakelian*. Odesa : Helvetyka, T. 1. S. 354–357 [in Ukrainian].
7. Romtsiv, O. I. (2022). Vyborchi tsenzy yak neobkhdni «obmezhennia» vyborchoho prava [Electoral qualifications as necessary "restrictions" on the right to vote]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. 4. S. 93–96. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-4/19> [in Ukrainian].
8. Chemsak, Yu. V. (2021). Vyborche zakonodavstvo Ukrainy: osoblyvosti rozvytku ta suchasnyi stan [Electoral legislation of Ukraine: features of development and current state]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. 12. S. 86–89. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-12/18> [in Ukrainian].

ELECTORAL QUANTITIES AS INTEGRAL COMPONENTS OF THE ELECTORAL LAW

Mahnovskiy Ihor*

**Professor of the Department of International, Constitutional and Administrative Law, Doctor of Law, Professor, Ivano-Frankivsk Institute «Odesa Law Academy» (Ivano-Frankivsk, Ukraine)*

The article is devoted to the study of certain aspects of electoral qualifications as integral components of the electoral process. Emphasis is placed on highlighting the specifics of electoral qualifications as key factors that influence the formation and functioning of democratic institutions, determine the political structure of society and play a key role in ensuring the legitimacy of power. The relevance and significance of this topic are outlined, which is due to the fact that it allows becoming a certain safeguard against arbitrariness and a tool for guaranteeing the competence of election participants, assessing the effectiveness of the functioning of the representation mechanism and the limits of the exercise of citizens' electoral rights, identifying existing problems in the electoral process and outlining ways to solve them. The author's definition of electoral qualifications is proposed, which is understood as legally enshrined requirements that constitute a system of special restrictions that determine the limits of citizens' exercise of their electoral rights. It is emphasized that in fact electoral qualifications are a regulatory

instrument that outlines the circle of persons admitted to vote or nominate their candidacy. The types of electoral qualifications are given and their significance is characterized. The author's attention is drawn to the fact that the practical implementation of subjective and objective elements of electoral law, which includes compliance with the established qualifications, is carried out within the framework of the electoral process. It is emphasized that the electoral process appears as a mechanism for the implementation of the political rights of citizens and determines the algorithm of their participation in state governance, it is the environment where electoral rights are implemented and the corresponding qualifications are applied and generally reflects the technological side of citizens' participation in government processes. It is stated that electoral qualifications are an effective instrument for regulating electoral relations, they structure parameters, establish specific requirements for both citizens who plan to exercise their active right to vote and candidates for elected positions who use their passive right to vote.

Key words: electoral qualifications, Constitution of Ukraine, electoral system, active suffrage, passive suffrage, electoral process.

Дата першого надходження статті до видання: 04.05.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 07.06.2026

Дата публікації: 29.06.2026